BUCUR MITREA și CONSTANTIN PREDA: *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, „Biblioteca de arheologie", X, Ed. Acad. R.S.R., București, 1966, 403 p., 269 figuri în afară de text.

Socotită pînă de curînd obscură, perioada istorică cuprinsă între anul părăsirii Daciei de către legiunile romane și secolul al X-lea, deși a fost obiectul atenției unor istorici de mare autoritate, nu a putut fi satisfăcător explicată, deoarece, pînă acum două decenii, pentru scrierea istoriei celor aproape opt secole, cercetătorii aveau la dispoziție un material documentar extrem de limitat, uneori sugestiv dar cel mai adesea anevoie de interpretat, reieșit mai ales din scrierile istoricilor romano-bizantini, care, cum era firesc, se ocupau în mod cu totul ocazional de populațiile din stînga Dunării.

Aceasta pentru că cercetarea arheologică a perioadei prefeudale din istoria țării noastre, cu rare excepții, nu s-a bucurat mult timp de atenția cuvenită, deși nevoia de a completa știrile literare atît de lacunare cu mărturiile arheologiei, era evidentă. Așa se explică de ce, în ultimii douăzeci de ani, această epocă s-a bucurat de o atenție deosebită din partea arheologilor, obținîndu-se unele rezultate despre a căror importanță nu mai e nevoie să stăruim.

Necesității de a oferi celor interesați o documentație cît mai amplă răspunde și volumul de față, care studiază necropolele din secolul al IV-lea, descoperite pe teritoriul Munteniei aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov. Oportunitatea publicării unei astfel de lucrări — a doua din colecția „Biblioteca de arheologie", dedicată acestei perioade, după monografia lui Gh. Diaconu asupra necropolei de la Tîrgșor, — este evidentă, secolul al IV-lea, prin excelență, ridicînd o serie de probleme deosebit de importante. Printre acestea, notăm persistența populației daco-romane pe teritoriul țării noastre, raporturile ei cu goții aflați în migrație, din care se poate desprinde aria de răspîndire și apartenența etnică a purtătorilor culturii Sîntana-Cerneahov, despre care, în ultimii ani s-a scris mult, concluziile deosebindu-se de la un autor la altul.

Cum se mărturisește în introducere, autorii au folosit metoda publicării materialelor arheologice *in extenso*, pe necropole și, în cadrul acestora, pe morminte, bazîndu-se pe elementele oferite de necropolele de la Spanțov, Independența, Olteni și Izvorul, la care se adaugă descoperirile provenite din alte 30 localități, reprezentînd necropole și morminte izolate. Lucrarea are două părți distincte, tratînd, una, săpăturile arheologice și descrierea necropolelor, cealaltă fiind consacrată considerațiilor generale.

Cît privește prima parte a lucrării, asupra căreia nu vrem să stăruim, trebuie să felicităm pe autorii ei pentru felul cum au dus la capăt o muncă atît de ingrată, cum e aceea a descrierii fiecărei necropole și a fiecărui mormînt în parte.

În partea a doua, într-un număr important de pagini, B. Mitrea și C. Preda, pe baza analizei atente a materialului arheologic, tratează aspectele esențiale ale culturii Sîntana-Cerneahov: aria de răspîndire, riturile și ritualurile de înmormîntare, elementele caracteristice ale culturii materiale, problema originii

și a apartenenței etnice a purtătorilor acestei culturi. Toate sînt comentate cu competență, încercîndu-se punerea de acord a informațiilor literare cu documentația arheologică sau de altă natură, ceea ce face ca lucrarea să nu fie o prezentare seacă de materiale arheologice, cum adeseori se întîmplă, ci o încercare de a lămuri unele probleme istorice încă controversate. Astfel, în privința răspîndirii culturii Sîntana-Cerneahov, harta de la fig. 252 arată că, spre vest, necropolele de acest tip nu au depășit nicăieri traseul limesului transalutan. „O asemenea constatare — se citește la p. 157 — ne poate sugera ideea că sub o anumită formă, limesul amintit ar fi putut eventual să fie refolosit, el reprezentînd, la acea dată, limita convențională între purtătorii culturii Sîntana și populația daco-romană din vest". Ipoteza este legată de afirmația potrivit căreia centrul de greutate al puterii gotice pare a fi fost estul Munteniei, mai ales regiunea din preajma rîului Buzău, așa cum arată Ammianus Marcellinus, opera de misionar a lui Sava Gotul, precum și tezaurul de la Pietroasa.

În această ordine de idei, mult discutata problemă a timpului cînd a fost construit și a rostului valului de apărare din Muntenia, cunoscut sub numele de *Brazda lui Novac*, capătă o nouă interpretare în conformitate cu care acesta ar fi fost construit de împăratul Constantin cel Mare în urma războaielor victorioase purtate în anul 332 e.n. împotriva goților, al căror teritoriu îl anexează imperiului, aceștia din urmă devenind pentru un timp, nu prea îndelungat, federați ai romanilor. Această ipoteză se sprijină pe constatarea autorilor că Brazda lui Novac se poate urmări pe teren doar pe porțiunea dintre Hinova (Turnu Severin) și Ploiești, ea neprelungindu-se, așa cum se credea pînă acum, pînă la Brăila.

Dacă Brazda lui Novac e explicată de B. Mitrea și C. Preda ca derivînd din necesitatea romanilor de a apăra teritoriile de curînd cucerite, ce cuprindeau aproximativ întreaga Gothie — traseul valului închizînd toate descoperirile din Muntenia ce se pot atribui culturii Sîntana-Cerneahov, — pe porțiunea de la Ploiești pînă la Dunăre „...ridicarea lui practic nu avea nici o justificare, deoarece el ar fi separat o parte din teritoriul ocupat de goți și legătura acestora cu cei dinspre nord-est. Însuși faptul că între populația de la sud de Brazdă și zona ocupată de neamurile germanice din estul Munteniei nu se ridică nici un fel de obstacol, limita dintre ele fiind cu totul convențională, fixarea probabil chiar pe limesul transalutan, constituie încă o dovadă în favoarea ipotezei că ridicarea și continuarea valului între Ploiești și Brăila nu era posibilă și cu atît mai mult ea nu era necesară". (p. 158--159).

Sîntem, deci, puși în fața unor ipoteze deosebit de interesante, pe care autorii, din cauza cercetării incomplete a așezărilor și necropolelor ce aparțin culturii Sîntana, le consideră încă insuficient argumentate. Oricare ar fi răspunsul ce se va da acestor probleme atunci cînd se vor fi cercetat în chip exhaustiv necropolele și așezările, în stadiul actual al cercetărilor, aceste conjuncturi nu pot fi acceptate decît cu extrem de mare prudență. Mai întîi, nu este sigur că *Gothia* se întindea spre nord doar pînă în zona dealurilor Munteniei, căci descoperirile din Transilvania ce țin de această cultură, au darul să creeze în această privință cel puțin îndoieli, apoi că limitarea sa spre vest către limesul transalutanus e cu totul ipotetică, deoarece nu știm cine se putea opune, pînă în jurul anului 332 e.n., înaintării goților în Oltenia. Ammianus Marcellinus, vorbind de ajutorul solicitat de *Sarmatae Argaragantes* împăratului Constantin cel Mare împotriva primejdiei gotice, arată că intervenția a fost undeva în Banat, ceea ce ne îndreptățește să credem că presiunea gotică a fost destul de serioasă și de permanentă, și că măcar în Oltenia, existența goților trebuie presupusă, așa cum ne sugerează și unele descoperiri arheologice. In treacăt fie spus, din textul citat din p. 157 nu reiese clar dacă limesul a fost refolosit de goți sau de populația daco-romană din dreapta Oltului, dar oricum ar fi reformulată propoziția, folosirea, și trebuie adăugat, întreținerea lui de către populația daco-romană, presupune o organizare politică superioară a aces-

teia, despre care nu se poate spune nimic, iar goții și taifalii se pare că n-au avut, pînă la acea dată, intenția de a se statornici undeva.

Nici cauza întreruperii Brazdei lui Novac la Ploiești nu ni se pare explicată în mod satisfăcător. Imensul val de pămînt, pentru a cărei ridicare s-a depus, fără îndoială, un volum uriaș de muncă, își pierdea orice rol strategic prin lăsarea porțiunii de la Ploiești pînă la Dunăre în grija goților, despre a căror statornicie în credința față de imperiu, romanii nu-și vor fi făcut niciodată iluzii.

Admițînd prin absurd că ar fi fost așa, atunci rămîne de arătat care a fost teritoriul „gotic" asupra căruia și-a exercitat Constantin cel Mare autoritatea. Cît se poate judeca din afirmațiile autorilor, ar însemna că, spre est, acest teritoriu cuprindea o zonă foarte întinsă, incluzînd, în orice caz, o bună parte din Moldova despre care atît textele antice cît și descoperirile arheologice nu permit să se facă nici măcar ipoteze.

Dacă Brazda lui Novac este opera lui Constantin cel Mare, cum s-a presupus cu multă probabilitate, judecata mai veche care s-a făcut în legătură cu rostul valului, în sensul că el ar fi fost ridicat pentru a se crea o zonă de siguranță pentru ctitoriile din stînga fluviului, fără ca el să separe în vreun fel Gothia de restul triburilor gotice, rămîne și astăzi valabilă, iar dacă Brazda a fost săpată doar pînă la Ploiești, lipsa segmentului Ploiești—Dunăre, de a cărui necesitate logică nu trebuie să ne îndoim, trebuie legată, poate, de împrejurări istorice nefavorabile care nu vor fi permis împăratului Constantin cel Mare sau urmașilor săi să ducă la sfîrșit o muncă pe cît de anevoioasă pe atît de puțin folositoare.

Dar această problemă nu se poate soluționa decît printr-o reexaminare atentă, cu pasul, a întregului traiect al valului, pentru a se ști exact pînă unde ține.

Firește, toate aceste obiecțiuni nu micșorează cu nimic valoarea lucrării, care rezultă, în primul rînd, din bogăția materialului prezentat și din interpretarea sa istorică subtilă și ponderată.

Nu mai este cazul să se insiste asupra problemei apartenenței etnice a culturii Sîntana-Cerneahov, fiindcă răspunsul pe care-l dau autorii volumului este, în stadiul actual al criticii istorice și al cercetării arheologice, singurul care poate avea șansa de a fi definitiv.

Bogatul material ilustrativ, rezumatul în limba franceză și indicii, sporesc valoarea acestei lucrări, indispensabilă pentru cei ce se ocupă cu cercetarea acestei epoci mai puțin cunoscută.

Mihail Vasilescu

D. PRODAN: *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, vol. I, Buc., 1967, 595 p. vol. II, Buc., 1968, 862 p.

În procesul de aservire a țărănimii, Transilvania a cunoscut cele mai complexe și mai grele forme. Studierea diferitelor aspecte pe care le îmbracă acest fenomen a stat totdeauna în atenția cercetătorilor din domeniul istoriei. Unele dintre acestea au suscitat mai mult atenția istoricilor, în timp ce altele au fost tratate insuficient sau de loc.

Acad. D. Prodan a întreprins o investigație de proporții care i-a permis să trateze în ansamblu fenomenul iobăgiei, cu toate implicațiile sale.

Iobăgia, în forma ei din sec. al XVI-lea, — faza robotei și a șerbiei — nu poate fi însă înțeleasă fără urmărirea procesului de aservire a țărănimii din